

У такому разі задоволеність процесом життя на кінець реабілітації є закономірним результатом професійної допомоги особі, що абілітується.

Перспективою подальших досліджень може стати вивчення трансформації смислових структур особистості колишніх комбатантів під впливами інших методів і методик психологічного консультування на психотерапії, для розвитку найефективніших способів надання допомоги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карачинський О. Діалектичні стратегії надання психологічної допомоги військовослужбовцям в пост-стресовий період / за ред. В. Стасюка. Вісник Національного університету оборони України: зб-к наук. праць. К.: НУОУ, 2015. Вип. 2(45). 352 с.

2. Карачинський О. Технологія психологічного консультування комбатантів за допомогою діалектичних стратегій психологічного впливу / за ред. І. Данилюка. Український психологічний журнал: збірник наукових праць. К., 2017. № 3(5). 196 с.

3. Знаков В. Непостижимое и тайна как атрибуты экзистенциального опыта. Психологические исследования. 2013. Т. 6. № 31. 1 с. URL: <http://psystudy.ru> (дата обращения: 20.11.2013).

4. Тарабрина Н., Лазебна Є., Зеленова М. та ін. Психологічні характеристики осіб, що пережили військовий стрес. Праці Інституту психології РАН. М., 1997. 312 с.

5. Катаева Л. К вопросу об особенностях мотивационно-смысловой сферы личности государственного служащего. Мир психологии. 2001. № 2. С. 118–121.

6. Сафін О., Дацков А. Особливості дезадаптаційного впливу бойових дій на мотиваційно-смыслову сферу особистості її учасника. Правничий вісник Університету «КРОК». 2014. Вип. 19. 180 с.

УДК 159.923

ВІРА ЯК ОСНОВА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

Каргіна Н.В.,
аспірант кафедри загальної та диференціальної психології
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського

Стаття висвітлює результати дослідження віри в справедливий світ як одного з ресурсів психологічного благополуччя. У роботі використовувалися методики: «Шкала віри в справедливий світ» (автор С. Dalbert) в адаптації Н. Нартової-Бочавер і М. Подліпняк, а також авторський опитувальник діагностики психологічного благополуччя особистості.

Ключові слова: благополуччя, психологічне благополуччя, віра в справедливий світ, ресурс, особистість.

В статье представлены результаты исследования веры в справедливый мир как одного из ресурсов психологического благополучия. В работе использованы методики: «Шкала веры в справедливый мир» (автор С. Dalbert) в адаптации Н. Нартовой-Бочавер и М. Подлипняк, а также авторский опросник диагностики психологического благополучия личности.

Ключевые слова: благополучие, психологическое благополучие, вера в справедливый мир, ресурс, личность.

Karhina N.V. FAITH AS THE BASIS OF PERSONALITY PSYCHOLOGICAL WELL-BEING

The article highlights the results of the study of faith in a just world as one of the resources of psychological well-being. The methodology used was “The Scale of Belief in a Just World” (author С. Dalbert) in the adaptation of N. Nartova-Bochaver and M. Podlipnyak, as well as author’s questionnaire for the diagnosis of psychological well-being of the individual.

Key words: well-being, psychological well-being, faith in just world, resource, personality.

Постановка проблеми. Протягом багатьох століть віра постає найактуальнішою категорією філософії (етики), теології, соціології, лінгвістики та психології – предметом вивчення не лише теоретичного, а й прикладного характеру. Кожна епоха та культура породжує свої уявлення про джерела, критерії та зміст поняття віри – став-

лення людини до віри в справедливий світ еволюціонує разом із розвитком суспільства. Зазначимо, що віра є одним із ресурсів психологічного благополуччя, а також інтегральним особистісним утворенням, яке допомагає людині долати кризові ситуації, будучи важливим векторним орієнтиром на її життєвому шляху, водночас під-

тримуючи її загальний рівень благополуччя. Віра в те, що світ загалом справедливий і що чесні вчинки будуть нагороджені, дозволяє людям із більшою довірою ставитися до оточення. Емпіричні дослідження підтвердили наявність додатної кореляції між вірою в справедливий світ і міжособистісною довірою та довірою соціальним інститутам [5]. Навіть більше, щоб заслужити справедливе ставлення з боку інших, люди самі будуть намагатися вести себе чесно та справедливо щодо оточення. Також віра в справедливий світ дозволяє людям покладатися на те, що їхні добрі справи будуть нагороджені в майбутньому. Впевненість, що кожен, зрештою, отримає те, на що заслуговує, сприяє тому, що люди інвестують у своє майбутнє. Одна з найважливіших функцій, приписувана вірі в справедливий світ, – її позитивний вплив на психологічне благополуччя людини. У свою чергу, Г. Андреева, у межах психології соціального пізнання говорить про віру в справедливий світ як про «різновид перцептивного захисту». «Його сутність полягає в тому, що людина не хоче вірити в те, що особисто з нею без її провини може статися щось «погане», або цей світ «несправедливий». Жити з переконанням, що без провини ти ніколи не будеш покараний, звісно, легше. Й це відчуття особистісного комфорту та благополуччя змушує відгороджуватися від тієї інформації, яка загрожує цей комфорт зруйнувати. <...> Тобто є люди, які вірять в те, що є відповідність між тим, як вони себе ведуть, і винагородами (покараннями), отриманими за це» [1]. Отже, проведені наукові дослідження [1; 5; 6] показують, що віра в справедливий світ виконує різноманітні адаптивні функції в житті кожної людини, що загалом приводить до більшої задоволеності життям взагалі та зростання загального рівня психологічного благополуччя зокрема. Отже, те, у що вірить людина, важливе не тільки для неї самої, а й для інших людей. І не будь-яка віра може стати захистом і надавати людині онтологічної впевненості та опори в житті. Нас, звичайно, цікавить віра з погляду того, як вона дозволяє людині зберегти себе, вистояти в низці життєвих випробувань і страждань, сприяти духовному зростанню і психологічному благополуччю.

Психологічне благополуччя є суб'єктивним переживанням особистості і детерміновано термінальними й інструментальними цінностями, до яких належить щастя, щасливе життя, процвітання та самореалізація. Критеріями психологічного благополуччя є: взаємини з іншими людьми, можливості саморозвитку, переживання

сенсу і мети життя, саморозуміння і самосприйняття [2]. Останнім часом у межах позитивної психології активно ведуться дослідження детермінант психологічного благополуччя [3]. Згідно з результатами досліджень, внесок зовнішніх подій і об'єктивних умов життя в психологічне благополуччя людини є порівняно невеликим, тоді як набагато важливішими виявляються особистісні ресурси – за життєво формуючі індивідуально-психологічні особливості, які опосередковують ефекти вроджених якостей і чинників навколишнього середовища [2]. До таких особливостей належать риси, життєві цінності та настанови. Однією з таких життєвих цінностей є віра в справедливий світ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У закордонній психології психологічне благополуччя розглянуто в роботах N. Bradburn, M. Jagoda, M. Argyle, M. Csikszentmihalyi, C. Ryff, B. Signer, E. Diner, E.L. Deci, R. King, R. Emmons, W. Pavot, M. Seligman, A. Waterman, D. Kahneman, R. Ryan, H.J. Dupuy, E. Suh, R. Lucas, F. Huppert та ін. У вітчизняній психології феномен психологічного благополуччя почав вивчатися лише в другій половині 90-х рр. минулого століття та сьогодні досить затребуваний. Проблемою психологічного благополуччя сьогодні цікавляться В. Духневич, Е. Носенко, Ю. Олександров, А. Вороніна, С. Водяха, В. Бучацька, Л. Жуковська, Л. Куликов, С. Карсканова, Е. Кологривова, О. Знанецька, Ж. Вірна, О. Груб'як, А. Созонтов, Р. Шаміонов, Я. Іванова, І. Ягіяєв, П. Фесенко, Т. Шевеленкова, О. Ідобаєва, С. Ширяєва й ін.

Феномен віри в справедливий світ досліджувався багатьма філософами та соціальними теоретиками. Гіпотезу віри в справедливий світ досить широко вивчають соціальні психологи з того часу, як у середині 60-х рр. минулого століття американський соціальний психолог Мелвін Лернер у спільній роботі з Керолайн Сімменз (C. Simmons) опублікував свою фундаментальну роботу про віру в справедливий світ. Отже, теоретична основа нашої роботи задана теорією віри в справедливий світ, обґрунтованою соціальним психологом Мелвіном Лернером, що мала свій подальший розвиток у працях Клаудії Дальберто та Майкла Ву. Сам дослідник називав віру в справедливий світ когнітивною оманю, фундаментальною помилкою, зазначаючи складність світу і подій, що в ньому відбуваються, зв'язки між якими не є настільки очевидними [11]. Також М. Лернер вважає, що відносно благополуччя одних (більшості) на тлі неблагополуччя інших (меншості)

вимагає якихось пояснень і виправдань. Віра в «справедливий світ» якраз і дозволяє людині, яка досягла певного рівня заможності, статусу в суспільстві і комфорту, вважати, що вона своє благополуччя заробила і заслужила [11].

Отже, основна ідея теорії (гіпотези) віри в справедливий світ полягає в тому, що кожна людина прагне знизити рівень невизначеності у своєму бутті, впорядковуючи його та, за можливості, встановлюючи прості зв'язки і залежності між подіями, що відбуваються [6]. Варто зазначити, що, згідно з дослідженнями К. Дальберто (С. Dalbert), віра в справедливий світ виконує три адаптивні функції: 1) вимагає того, щоб суб'єкт брав на себе зобов'язання діяти справедливо; 2) дає впевненість в тому, що інші люди будуть справедливими щодо нього; 3) дає підстави для осмисленої інтерпретації подій свого життя [6]. Також віра в справедливий світ виконує змістотворну та підтримуючу функції: вона дозволяє пояснити, чому одні люди більш психологічно благополучні та щасливі, а інші – менше, а також знижує тривогу, пов'язану з хаотичністю і непередбачуваністю подій.

На основі результатів своєї роботи голландська дослідниця К. Штребе (К. Stroebe) робить висновок, що життєстійкість людини та її добробут пов'язані з тим, що саме вона вважає джерелом справедливості: Бога, Природу, Інших людей, Саму себе або Випадок. Віра в Бога як джерело справедливості позитивно пов'язана із психологічним благополуччям і соціальною поведінкою. Віра у Випадок, навпаки, пов'язана з низьким рівнем психологічного добробуту людини та почуттям втрати контролю над обставинами [13]. К. Штребе розділяє віру в джерело справедливості для себе (далі – ВСС особ.) та для інших (далі – ВСС заг.).

Сьогодні вченими активно досліджуються причини, за яких віра в справедливий світ може мати таку тісну взаємодію із психологічним благополуччям; було зроблено припущення, що така віра може бути особистою стратегією виживання, яка створює бар'єри для виникнення стресу в повсякденному житті та стресу від травматичних подій. Ця гіпотеза передбачає, що віру в справедливий світ можна розглядати як позитивну ілюзію [5]. Віра в справедливий світ також захищає людей від негативних переживань, зберігаючи загальний рівень психологічного добробуту. Стикаючися з новим завданням, вони відчувають менший стрес, реагують на нього як на пригоду, а не загрозу, і краще вирішують його [15]. Потрапляючи в неприємну ситуацію, наприклад, будучи звинуваченими в яки-

хось протиправних діях, або хворіючи, вони демонструють більш високий рівень психологічного благополуччя [7]. Провалюючи іспит, такі люди докладають більше зусиль для того, щоб побудувати кар'єру і досягти довгострокових цілей. Позитивна роль віри в справедливий світ особливо яскраво проявляється серед членів низькостатусних груп, представники яких постійно перебувають в ситуації фрустрації [10].

Наукові дослідження також вказують на те, що віра в справедливий світ корелює зі внутрішнім локусом контролю – сильна віра людини в справедливий світ асоціюється з меншою незадоволеністю негативними аспектами життя цієї людини [5]. Це може бути одним зі шляхів, коли ця віра впливає на психологічне благополуччя, будучи одним з її ресурсів. Проте інші вчені припустили, що цей зв'язок є істинним тільки для віри в справедливий світ щодо себе, а ось віра в справедливий світ стосовно інших, згідно з їхніми дослідженнями, пов'язана з негативними соціальними феноменами звинувачення і приниження жертв [14].

Також є й деякі демографічні кореляції взаємозв'язків благополуччя та віри в справедливий світ. У західних культурах загалом рівень ВСС особ. перевищує рівень ВСС заг. За оцінками англійських студентів, світ більш справедливий до них самих, ніж до інших людей, та загалом більш справедливий до чоловіків, ніж до жінок [12]. Емпіричні дослідження вікової динаміки ВСС показали, що в підлітків рівень ВСС значно вищий, ніж у дорослих; межа, з якої починається ослаблення ВСС, становить 16–18 років, водночас ВСС особ. починає знижуватися дещо раніше, ніж ВСС заг. [12].

Різниця між двома вимірами ВСС і пов'язаними з ними явищами виявилася настільки критичною, що спонукала замислитися над сенсом кожного з них для суб'єкта: якщо ВСС особ. пов'язана з багатьма параметрами психологічного благополуччя, то ВСС заг. не має жодних гедоністичних корелятив, тому її функція для особистості залишається незрозумілою. Дослідження R. Sutton [14] показали, що випробовувані демонструють високий показник ВСС заг. у декількох випадках: 1) якщо в них є диспозиційна схильність до високої когнітивної узгодженості (cognitive closure); 2) якщо в них виявляється низька толерантність до невизначеності; 3) якщо в них є велика потреба в когнітивній узгодженості; 4) якщо вони діють в умовах обмеження часу. Ці дані дозволили зробити висновок, що ВСС заг. має пізнавальний зміст, спри-

яючи упорядкуванню життєвих обставин суб'єкта. Такий висновок показує істотність розрізнення двох аспектів ВСС і важливість різниці ВСС особ. і ВСС заг. для передбачення настанов і поведінки.

Результати закордонних досліджень щодо ґендерних особливостей віри в справедливий світ у дорослих людей досить суперечливі. Згідно з одними дослідженнями, віра в справедливий світ більше характерна для чоловіків, тоді як для жінок більш важливі категорії турботи і безумовної любові, ніж категорія справедливості [8]. Згідно з іншими дослідженнями, значущі відмінності за ґендерною ознакою відсутні [9].

Постановка завдання. Метою статті є виклад результатів емпіричного дослідження специфіки віри в справедливий світ психологічно благополучних і неблагополучних осіб. Вірі в справедливий світ як одному з ресурсів психологічного благополуччя особистості дотепер не приділялося належної уваги, тоді як проведення досліджень в даному аспекті відкриває більш широкі перспективи для вивчення особливостей психологічного добробуту.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашій роботі використовувався адаптований варіант методики «Шкали віри в справедливий світ» із двома субшкалами ВСС заг. (general belief in a just world) та ВСС особ. (personal belief in a just world) «Belief in a just world» Claudia Dalbert в адаптації Н. Нартової-Бочавер і М. Подліпняк (2013 р.) [4].

Варто зазначити, що феноменологічно ці два виміри віри в справедливість відмінні та породжують різні життєві настанови: так, найбільш благополучним є поєднання віри в справедливість світу взагалі та щодо суб'єкта зокрема, але таке трапляється досить нечасто. Буває, що людина вірить в справедливість на світі, але вважає, що сама несправедливо обійдена – таке світовідчуття породжує в неї прагнення ком-

пенсації, відплати й загрожує різними асоціальними настановами та діями. Ще один із варіантів – це тотальна віра в несправедливість цього світу в усіх проявах, що породжує депресивні переживання та низький рівень психоемоційного та психологічного благополуччя зокрема. Нарешті, останнє можливе поєднання – віра в те, що світ загалом несправедливий і жорстокий, однак у ньому можна сподіватися на справедливість щодо окремої людини. Адаже, згідно з філософією Артура Шопенгауера, світ є пеклом, проте в ньому кожен може створити собі вогнетривку обитель. Це життєве переконання супроводжується бажанням відновити гуманність шляхом альтруїстичних дій і, з погляду моралі й етики, ця філософія є найбільш ресурсною як для самої особистості, так і для оточення, і, безперечно, впливає на психологічний добробут людини.

Психологічне благополуччя досліджувалося за допомогою авторського «Тест-опитувальника діагностики психологічного благополуччя особистості», який містить 10 основних шкал благополуччя: психофізичне, соціально-економічне, етнокультурологічне, екзистенційне, світоглядне, ціннісне, емоційне, поведінкове, когнітивне, вольове, наявна також шкала неправди. Експериментальне дослідження проводилося на базі Одеського державного аграрного університету, загальна вибірка становила 408 осіб – це студенти денної форми навчання різних спеціальностей віком від 16 до 24 років. Емпіричні дані оброблялися за допомогою комп'ютерно-статистичного пакета програми SSPS v.21.00 for Windows.

Спочатку розглянемо результати кореляційного аналізу між показниками психологічного благополуччя та вірою в справедливий світ, що надано в табл. 1. Кореляційний аналіз показав, що всі компоненти психологічного благополуччя демонструють

Таблиця 1

Значущі коефіцієнти кореляції між показниками психологічного благополуччя та вірою в справедливий світ

Показники віри	Показники психологічного благополуччя особистості										
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	ПБ заг.
ВСС заг.	309*	344*	349*	297*	368*	317*	260*	268*	317*	321*	393*
ВСС особ.	324*	361*	384*	348*	408*	373*	272*	291*	393*	347*	437*

Примітки: 1) $n = 408$; 2) без позначень – кореляція статистично достовірна на рівні $p \leq 0,05$; «*» – кореляція статистично достовірна на рівні ($p < 0,01$); 3) нулі та коми опущено; 4) I шкала – психофізична, II – соціально-економічна, III – етнокультурологічна, IV – екзистенційна, V – світоглядна, VI – ціннісна, VII – емоційна, VIII – поведінкова, IX – когнітивна, X – вольова, ПБ заг. – психологічне благополуччя загальне; 5) показники віри в справедливий світ: ВСС заг. – віра в справедливий світ загальна; ВСС особ. – віра в справедливий світ особистісна.

значущі додатні взаємозв'язки (на рівні $p < 0,01$) з усіма вищезначеними показниками віри, що свідчить про зв'язаність і близькість вимірюваних характеристик.

Отримані результати свідчать, що психологічне благополуччя особистості тим вище, чим вище її віра в те, що світ улаштований справедливо.

Наступним кроком у нашій роботі був якісний аналіз результатів. На основі даних, отриманих із застосуванням оригінальних методик, з обраного контингенту було виділено 2 групи досліджуваних: 1) з максимальними значеннями загального показника психологічного благополуччя; 2) з мінімальними значеннями загального показника психологічного благополуччя. Отже, на рис. 1 зображені профілі показників віри в осіб із максимальними ($n = 53$) та мінімальними ($n = 42$) значеннями загального показника психологічного благополуччя.

Зазначимо, що люди з більш високим рівнем психологічного благополуччя (ПБ-max) характеризуються достатньо високим рівнем віри в справедливий світ загальної (ВСС заг. +) та віри в справедливий світ особистісної (ВСС особ. +). Отже, психологічно благополучна особистість здатна досить розсудливо та реалістично дивитися на світ, визнаючи, що світ – це таке місце, де несправедливості досить багато. Водночас вірячи, що справедливість також трапляється досить часто, особливо кінцева справедливість, відповідно до якої в підсумку всі отримують по заслугах: страждання жертв компенсуються, а дії порушників караються. Ймовірно, що така картина світу є водночас мобілізуючою і підтримуючою. Вона дозволяє бути досить тверезим і обережним через велику кількість неспра-

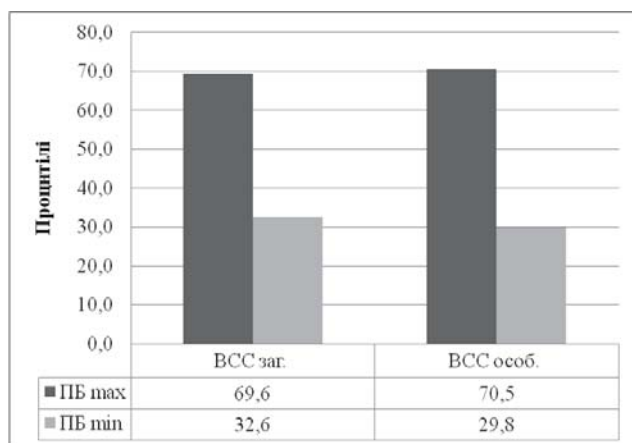
ведливості у світі та водночас вільно виражатися у світі, відкриватися і ризикувати, спираючися на віру в кінцевий позитивний результат. Для таких людей віра в справедливий світ може бути особистою стратегією виживання, яка створює бар'єри для виникнення стресу в повсякденному житті та стресу від травматичних подій, є своєрідним ресурсом, який допомагає зберегти та зміцнити психологічне благополуччя. У психологічно благополучних людей віра в справедливий світ врівноважена вірою в кінцеву справедливість, або, інакше кажучи, для них характерна реалістична картина світу з надією на позитивний результат [5; 6].

Особистості з низьким рівнем психологічного благополуччя (ПБ-min) характеризуються більш низькими значеннями параметрів віри, зокрема: віри в справедливий світ загальної (ВСС заг.) та віри в справедливий світ особистісної (ВСС особ.). Такі люди, навпаки, вірять, що цей світ переважно несправедливий, непередбачуваний і недоброзичливий, вони не вірять у чесність і відплату, зіткнувшись із жахливою дійсністю, яку, на їхню думку, неможливо компенсувати власними силами, внаслідок чого людина переживає глибоку психологічну й емоційну травму. Їм досить важко встановлювати міцні і глибокі зв'язки зі світом, що призводить до того, що людина закривається та відокремлюється від цього світу, стає депресивною, віктимною, тривожною, емоційно вразливою, у неї не вистачає душевних сил для боротьби із труднощами. Для таких людей світ не є чимось справедливим та передбачуваним [5; 6].

Отже, зазначимо, що віра в справедливий світ є додатним корелятом, ресурсом психологічного благополуччя особистості. З метою підвищення загального рівня психологічного благополуччя людини важливо створювати для неї сприятливі умови для розвитку та підтримки її здатності довіряти іншим людям, вміти вибирати необхідний ресурс ззовні, на який можна спиратися, звертатися по підтримку за необхідності.

Висновки із проведеного дослідження. Емпіричне дослідження дозволило нам побачити яскраві відмінності, пов'язані зі ступенем ресурсності, її роллю та місцем у набутті людиною психологічного благополуччя.

Визначено тісний зв'язок феноменів психологічного благополуччя та віри в справедливий світ на рівні $p < 0,01$, що відображає близькість вимірюваних характеристик. Тим самим доведено, що, чим вище рівень віри в особистості, тим вище рівень її психологічного благополуччя, і навпаки.

Рис. 1. Особливості віри в справедливий світ груп досліджуваних із максимальними та мінімальними значеннями загального показника психологічного благополуччя

Отже, психологічно благополучна особистість водночас характеризується як така, яка використовує віру як особистісну стратегію виживання та як своєрідний особистісний ресурс, який створює бар'єри для виникнення стресу в повсякденному житті та від травматичних подій. Сильна віра людини в справедливий світ асоціюється передусім із меншою незадоволеністю негативними аспектами життя цієї людини та може бути одним зі шляхів, коли ця віра впливає на її загальний рівень психологічного благополуччя.

Проте варто зазначити, що віра в справедливий світ впорядковує події, що відбуваються в світі, а чутливість до справедливості мотивує суб'єкта до соціальної поведінки. Але, як не дивно, більшість зв'язків, що виникають у просторі особистості навколо змінних, маркованих конструктів справедливості, є досить несприятливими, що підводить нас до такого висновку: починаючи «фільтрувати» своє буття крізь призму справедливості, людина ризикує викликати не найкраще ставлення з боку інших і взагалі стати не дуже щасливою. І хоча справедливість – це необхідна соціальна цінність, виникає враження того, що, можливо, для психологічного благополуччя й особистого щастя вона може бути як помічником, так і перешкодою. Як і багато інших, на певний погляд, позитивних феноменів, ідея віри в справедливий світ – це «двосічний меч», і тільки від самої людини залежить, як вона сама буде використовувати віру з метою підтримки власного психологічного добробуту.

Можливо, що на більш дорослій віковій вибірці будуть отримані інші результати, саме тому цей аспект потребує подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева Г. Психология социального познания: учебное пособие. М.: Аспект-Пресс, 2000. 288 с.
2. Иванова Т. Функциональная роль личностных ресурсов в обеспечении психологического благополучия: дисс. ... канд. психол. наук. М., 2016. 205 с.
3. Леонтьев Д. Позитивная психология – повестка для нового столетия. Психология: журнал Высшей школы экономики. 2012. Т. 9. № 4. С. 36–58.
4. Нартова-Бочавер С., Подлипняк М., Хохлова А. Вера в справедливый мир и психологическое благополучие у глухих и слышащих подростков и взрослых. Клиническая и специальная психология. 2013. № 3. С. 1–4.
5. Dalbert C. The justice motive as a personal resource: Dealing with challenges and critical life events. New York: Kluwer Academic; Plenum Publishers. 2001.
6. Dalbert C., Montada L., Schmit M. Glaube an eine gerechte Welt als Motiv: Validierungs korrelate zweier Skalen. Psychologische Beiträge. 1987. V. 29.
7. Dalbert C., Filke E. Belief in a personal just world, justice judgment, and their functions for prisoners. Criminal Justice and Behavior. 2007. V. 34. P. 1516–1527.
8. Durm M.W., Stowers D.A. Just World Beliefs and Irrational Beliefs: A Sex Difference? Psychological Reports. 1998. V. 83. P. 328–330.
9. Gilligan C. In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1982.
10. Laurin K., Fitzsimons G.M., Kay A.C. Social disadvantage and the self regulatory function of justice beliefs. Journal of Personality and Social Psychology. 2011. V. 100. P. 149–171.
11. Lerner M.J., Simmons C.H. The observer's reaction to the "innocent victim". Journal of Personality and Social Psychology. 1966. № 4. P. 203–210.
12. Oppenheimer L. The belief in a just world and subjective perceptions of society: A developmental perspective. Journal of Adolescence. 2006. Is. 4. V. 29. P. 655–669.
13. Stroebe K. Belief in a just what? Demystifying just world beliefs by distinguishing sources of justice. PloSOne. 2015. DOI: 10.1371/journal.pone.0120145.
14. Sutton R., Douglas K. Justice for all, or just for me? More evidence of the importance of the self-other distinction in just-world beliefs. Personality and Individual Differences. 2005. V. 39.
15. Tomaka J., Blascovich J. Effects of justice beliefs on cognitive appraisal of and subjective, physiological, and behavioral responses to potential stress. Journal of Personality and Social Psychology. 1994. V.67. P. 732–740.